

УДК 343.13:34.046

В. В. Солдатський

ІНСТИТУТ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

У практичному житті людини для зазначення строків послідовності існування різних матеріальних явищ вживаються терміни «рік», «місяць», «тиждень», «день» тощо. Фактично мається на увазі та чи інша фаза або стадія процесу розвитку людського суспільства.

Питання про стадії правозастосовного процесу у юридичній літературі розглядається з двох позицій. По-перше, з позиції загальної логічної послідовності будь-якої правозастосовної діяльності (у цьому контексті вона розглядається головним чином у загальній теорії права); по-друге, з позиції розкриття функціонального прояву цієї діяльності в ході реалізації норм матеріального права (такий підхід є специфічним для процесуальних наук) [1, 87].

У зв'язку з цим треба розрізняти, з одного боку, стадії, що відображають загально логічну послідовність здійснення правозастосовних дій, з іншого боку, стадії, які відображають функціональний характер вирішення конкретної справи залежно від її особливостей, що являють собою послідовні процесуальні дії, які закріплюються в різноманітних правозастосовних актах і мають на меті досягти результату, передбаченого застосованою нормою матеріального права [1, 90].

Кримінальний процес є одним з видів правозастосовного процесу з тільки йому притаманною структурою. Виходячи з цього, при дослідженні структури кримінального процесу обов'язковим є аналіз як загальнологічної, так і функціональної часової послідовності його структурних елементів, а саме, стадій кримінально-процесуальної діяльності. Процес логічної послідовності застосування норм кримінального права «розчиняється» у функціонально-часовій послідовності структурних елементів кримінального процесу. Послідовна реалізація стадій кримінального процесу спрямована на досягнення кінцевого результату — застосування норми кримінального права відповідно до конкретної життєвої ситуації шляхом визначення остаточної кваліфікації діяння [2, 120].

Як відомо, термін «процес» походить від латинського «procedere» і означає діяльність, рух. Кримінальний процес, як і всі інші процеси, протікає у часі та просторі. Діяльність, обмежена вимогами кримінально-процесуального законодавства, здійснюється лише в його межах, тобто, як і будь-яка людська діяльність, кримінально-процесуальна діяльність має свій початок і кінець. Таким чином, можна окреслити певні межі для кримінального процесу як діяльності, а саме: 1) її початок і закінчення; 2) час, в якому вона протікає.

Кримінально-процесуальне законодавство встановлює строки (часові межі) не тільки для провадження окремих процесуальних дій, а іноді й для цілої групи дій, які становлять сутність певної стадії кримінального процесу. Кримінально-процесуальна діяльність розвивається послідовно, стадійно, і кожна із

стадій має свої особливості. Кожна кримінальна справа має свої моменти виникнення та закінчення, між якими міститься ряд проміжних процесуальних станів — стадій, які мають свої визначені часові межі та підсумкові процесуальні рішення. Послідовний рух кримінальної справи по стадіях процесу є обов'язковим.

Як вірно підкреслюють В. Т. Маляренко та І. В. Вернидубов, «у суспільному житті людей, у державі кожній офіційній події надається офіційний правовий статус. Інакше вона не може сприйматись як така, що породжує правові наслідки. Народження людини реєструється і засвідчується свідоцтвом про народження, її смерть — свідоцтвом про смерть. Початок навчання особи в школі або іншому навчальному закладі, початок роботи на підприємстві, в установі чи організації, а також звільнення з відділу оформлюється відповідним наказом. Кримінальна справа — теж офіційна подія, початок і закінчення якої оформлюється відповідними правовими актами» [3, 54].

Стадійність кримінального процесу варто вважати його невід'ємною властивістю. Завдяки їй у ході провадження у справі здійснюється багаторазова перевірка законності та обґрунтованості прийнятих рішень. Тим самим забезпечується правильне розслідування, розгляд і вирішення справи, а також виконання остаточного процесуального рішення. Поділ усього кримінального процесу на відповідні стадії, що становлять єдину систему, загальноновизнаний і, на погляд автора, правильний.

Порушення кримінальної справи, дізнання та досудове слідство є досудовими стадіями провадження у кримінальній справі, головне призначення яких полягає у забезпеченні умов ефективного здійснення правосуддя в порушеній справі. Ми солідарні з думкою тих науковців, які вважають, що першу стадію кримінального судочинства України слід називати «перевірка і вирішення заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини» [4, 218].

У першій стадії кримінального процесу, а саме у стадії порушення кримінальної справи, компетентні державні органи та посадові особи вирішують питання про те, чи є в наявності вказані в законі приводи і підстави для того, щоб розпочати кримінально-процесуальне провадження. При позитивній відповіді на це питання вони приймають рішення про порушення кримінальної справи. До тих пір поки не винесена постанова про порушення кримінальної справи, не може бути й мови про початок провадження досудового розслідування. Порушення кримінальної справи розглядається як перший, обов'язковий і самостійний етап кримінального судочинства, на якому здійснюється діяльність з перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини, встановлення ознак злочину, виконуються передбачені законом дії, які породжують кримінально-процесуальні правовідносини.

Теперішні законодавчі реалії такі, що саме стадія порушення кримінальної справи приводить механізм кримінального процесу в рух, утворює правову основу для виконання процесуальних дій в наступних стадіях, тобто служить точкою відліку початку дій специфічного режиму кримінально-процесуального реагування взаємовідносин держави та людини і визначає рамки правового

поля, в межах яких допускається використання відповідних повноважень органів і посадових осіб, які здійснюють досудове провадження, і головне, — точкою відліку строків даного провадження.

Поняття «стадія» є одним із основних понять, які використовуються в теорії і практиці кримінально-процесуальної діяльності та при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальний процес» («Кримінально-процесуальне право») у вищих навчальних закладах юридичного профілю. Дане поняття неодноразово вживається в КПК України, хоча норми-дефініції, в якій би давалося визначення вказаного поняття, чинний КПК та його проект не містить.

Щоб перейти до характеристики строків у кожній із стадій кримінального судочинства, необхідно визначитися з поняттям стадії в кримінальному процесі в контексті її розгляду у часовій площині за допомогою встановлених і закріплених у законі процесуальних строків, адже для будь-якої наукової діяльності «поняття є деяким концентратом знання, підсумком пізнання на певному етапі і разом з тим початковим пунктом та засобом подальшого пізнання» [5, 180].

У загальному значенні стадія визначається як певний момент, період, етап у житті, фаза, щабель, ступінь розвитку когось, чого-небудь, які мають свої якісні особливості та відмінності.

Радянські та українські вчені-процесуалісти дослідженню вказаного поняття приділяли більше уваги. Одні вчені зазначають у загальному плані, що процесуальна діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду щодо розкриття злочинів, викриття та покарання винних здійснюється у певній послідовності та поділяється на певні частини (етапи), що називаються стадіями, кожна з яких характеризується притаманними їй особливостями і разом з тим служить вирішенню загальних завдань кримінального судочинства та визначається характером суспільних відносин, що регулюються певною стадією.

Інші вчені у своїх працях дають більш детальне визначення і роблять висновки, що стадії у кримінальному процесі — це взаємопов'язані, але відносно самостійні частини процесу, відокремлені одна від одної підсумковим процесуальним рішенням, які характеризуються безпосередніми завданнями, що впливають із загальних завдань і принципів кримінального судочинства, колом органів та осіб, які беруть у ньому участь, порядком (формою) процесуальної діяльності (процесуальною процедурою) та характером кримінально-процесуальних правовідносин.

Усі автори, які досліджували поняття та основні ознаки стадії кримінального процесу, при деякій різниці підходів до вирішення цього питання правильно відмічають такі основні характерні ознаки кожної стадії процесу, як безпосередні завдання, що впливають із загальних завдань судочинства; визначене коло суб'єктів, які беруть участь у певній стадії; порядок (процесуальна форма) діяльності, що визначається змістом безпосередніх завдань даної стадії та особливостями виразу в ній загальних принципів (засад) кримінального процесу; специфічний характер кримінально-процесуальних відносин, що виникають між суб'єктами під час провадження у справі; підсумкове процесуальне рішення.

Подібну, по суті, думку висловили також Б. Т. Безлепкін, який зазначив, що кожна стадія має чітко визначений початковий та кінцевий моменти [6, 240], та І. В. Бенедик, який робить висновок, що до характеристик, які відображають зовнішній прояв стадій юридичного процесу, належать часові межі тієї чи іншої стадії юридичного процесу та часові моменти, періоди, проміжки здійснення взаємозв'язку стадій юридичного процесу [7, 88]. Конкретизуючи свою позицію, автор зазначає, що процесуальні стадії відображають часову характеристику розгляду кожної юридичної справи. Процесуальні стадії — це характеристика динаміки процесуальної форми, яка відображає у собі комплекс взаємопов'язаних процесуальних обставин, що протікають у часі й направлені на досягнення оптимальних результатів розгляду юридичної справи. Вони дають уяву про те, що процесуальна форма має початковий момент свого існування, певні проміжні ділянки та логічно завершений пункт, який оформлюється у завершальному правовому акті основного або допоміжного характеру. Самі по собі стадії є певними відносно замкнутими відрізками правової форми і відповідними моментами переходу від одного до іншого. Сутність стадії виражається у тому, що вона має свої чітко окреслені часові межі, вона повинна початися й закінчитися протягом певного проміжку часу. У цьому плані не є виключенням жодна стадія юридичного процесу. Постановка питання про межі стадій цілком виправдана з точки зору наукового визначення, а правильне його практичне вирішення має важливе значення для здійснення органами держави й посадовими особами своєї процесуальної діяльності з метою визначення часу виникнення відповідної стадії у загальній системі стадій усього юридичного процесу [7, 105].

Таким чином, інститут процесуальних строків охоплює та пронизує всі стадії кримінального судочинства. Як уявляється, строк є однією з основних, якщо не головних ознак стадії кримінального процесу.

У кожному конкретному випадку важливо точно усвідомити, маємо ми справу зі строком виконання обов'язку чи зі строком здійснення права, оскільки їх недотримання спричиняє різні правові наслідки.

Поділ процесу на стадії має важливе теоретичне та практичне значення. Як зазначає О. Р. Михайленко, завдання, що пов'язані із здійсненням права у різних сферах державно-правової діяльності, неможливо виконати відразу, без певної процесуальної регламентації. Стадійність процесу покликана забезпечити правильний розподіл засобів і можливостей, які необхідні для більш ефективного виконання цих завдань. Завдяки розподілу юридичного процесу на стадії, процесуальна діяльність зосереджується на досягненні у першу чергу найближчих конкретних завдань, успішне виконання яких є запорукою ефективного здійснення завдань наступних стадій і всього процесу в цілому [8, 115].

Отже, кожна наступна стадія отримує свій розвиток, спираючись на результати, які досягнуті у попередній стадії. При цьому необхідно особливо наголосити на тому, що кожна стадія у кримінальному судочинстві має свої чітко визначені процесуальні підстави, які в свою чергу виконують певні функції. До цих функцій можна віднести те, що процесуальна підстава, по-перше, виступає як опорний момент, який скріплює у єдину цілісну систему різні процесу-

альні стадії, через які «проходить» кримінальна справа; по-друге, забезпечує належний контроль кожної наступної стадії щодо попередньої; по-третє, і головне, дозволяє чітко визначити процесуальні часові межі всіх існуючих у кримінальному процесі стадій.

Література

1. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. П. Е. Педбайло и В. М. Горшечева. — М., 1976. — 279 с.
2. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: навч. посіб. / Л. М. Лобойко. — К., 2005. — 176 с.
3. Малярєнко В. Т. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення / В. Т. Малярєнко, І. В. Вернидубов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 240 с.
4. Михєсєко М. М. Концептуальні питання розвитку законодавства про судову владу і кримінальне судочинство // Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: вибрані твори / М. М. Михєсєко. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — С. 217–218.
5. Войшвилло Е. К. Понятие / Е. К. Войшвилло. — М., 1967. — 286 с.
6. Безлепкин Б. Т. Уголовный процесс России / Б. Т. Безлепкин. — М., 2003. — 480 с.
7. Беспєдик И. В. Стадии в юридическом процессе: общетеоретические исследования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / И. В. Беспєдик. — Х., 1986. — 191 с.
8. Михайлєско А. Р. О сущности и значении стадии советского уголовного процесса // Вопросы уголовного процесса. — Саратов, 1977. — Вып. 1. — С. 114–120.

Анотація

Солдатський В. В. Інститут процесуальних строків у стадії кримінального судочинства. — Стаття.

У статті розглядаються стадії кримінального судочинства, становлення та розвиток інституту процесуальних строків. Стадійність процесу покликана забезпечити правильний розподіл засобів і можливостей, які необхідні для більш ефективного виконання цих завдань. Завдяки розподілу юридичного процесу на стадії процесуальна діяльність зосереджується на досягненні у першу чергу найближчих конкретних завдань, успішне виконання яких є запорукою ефективного здійснення завдань наступних стадій і всього процесу в цілому.

Ключові слова: час, строки, стадії кримінального судочинства.

Аннотация

Солдатский В. В. Институт процессуальных сроков на стадиях уголовного судопроизводства. — Статья.

В статье рассматриваются стадии уголовного судопроизводства, становление и развитие института процессуальных сроков. Стадийность процесса призвана обеспечить правильное распределение средств и возможностей, которые необходимы для более эффективного осуществления этих заданий. Благодаря разделению юридического процесса на стадии процессуальная деятельность сосредотачивается на достижении, в первую очередь, ближайших конкретных задач, успешное выполнение которых является гарантией эффективного осуществления задач последующих стадий и всего процесса в целом.

Ключевые слова: время, сроки, стадии уголовного судопроизводства.

Summary

Soldatskiy V. V. Institute of Procedural Deadlines in the Process of Criminal Justice. — Article.

The article considers stages of criminal proceedings, the establishment and development of the institute of procedural terms. The staging of the procedure designed to ensure proper distribution of facilities and capabilities needed for more effective carrying out of the tasks. Due to the distribution of legal process on stages, procedural activity focuses upon achieving in the first place on the immediate specific tasks successful implementation of which is the key for effective implementation of the next stages tasks and the whole process in general.

Keywords: time, terms, stages of criminal proceedings.